

İCTİMAİ ELMLƏR BÖLMƏSİ

UOT 336

İQTİSADI FƏALİYYƏTİN RENTABELLİYİNƏ ƏSASƏN KÖLGƏ İQTİSADIYYATININ KƏMİYYƏTİNİN QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ

Akif Fərhad oğlu Musayev
iqtisad elmləri doktoru, professor
 AMEA-nın müxbir üzvü
 Səmrə Rafiq qızı Rəsulova-Süleymanova
 Lənkəran Dövlət Universitetinin doktorantı

Xülasə

Məqalədə müəllifin istehsal potensialından istifadə əmsali və kölgə iqtisadiyyatı faktorlarına əsaslanan integral vergi yükü modelinin və Von Neumann-Morgenstern faydalılıq funksiyasına əsaslanan rentabellik göstəricisinə görə kölgə iqtisadiyyatının kəmiyyətinin qiymətləndirilməsi modelinin inkişaf etdirilməsinə baxılır. Bu əsasda real rentabelliğin müəyyən hissəsinin iqtisadi subyektlər tərəfindən bəyan olunmaması nəticəsində formalaşan kölgə iqtisadiyyatının real dövriyyənin, büdcə gəlirlərinin itkisinin və iqtisadi artuma neqativ təsirinin qiymətləndirilməsi metodologiyası təklif edilir. Bu metodologiyaya əsasən kölgə iqtisadiyyatının aşkar edilməsi və qarşısının alınması inzibətçiliğinin səmərəliliyini artırmağa imkan verir.

Açar sözlər: kölgə iqtisadiyyatı, faydalılıq, rentabellik, vergi yükü, maliyyə sanksiyası, modelləşdirmə

Giriş

İqtisadi fəaliyyətin nisbi səmərəlilik göstəricisi olan rentabellik iqtisadi mahiyyəti etibarlı ilə əmək, material, pul və digər vəsaitlərdən səmərəli istifadəni əks etdirir. Rentabellik iqtisadi subyektin maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinin təhlilinin bütün mərhələlərində diqqətdə saxlanılan əsas iqtisadi göstəricilərdən biridir. Rentabellik nisbi kəmiyyət olmaqla iqtisadi subyektin həm ticari və həm də aktivlərdən istifadə fəaliyyətini xarakterizə edir [4], [6]. Onun qeyd olunan ümumiləşdirici xüsusiyyəti bu tədqiqatda əsas göstərici kimi istifadə olunma arqumentlərindən biridir. İqtisadi fəaliyyətin rentabelliği və onun kölgə iqtisadiyyatının kəmiyyətinin qiymətləndirilməsində tətbiqi [3], [7] ilk dəfə araşdırılmışdır. Bu məqsədlə rentabellik kateqoriyasına üstünlük verilməsinə digər arqument ondan iqtisadi subyektin uçot-hesabat sənədləri olmadığı halda da bütün dövlətlərin vergi qanunvericiliyində əksini tapmış şərti rentabellik şəklində istifadə oluna bilməsi ilə bağlıdır. Heç təsadüfi deyil ki, beynəlxalq təcrübədən də məlum olduğu kimi vergi qanunvericiliyində də məhz vergidən yayınmanın miqyasını müəyyən etmək üçün ən son mərhələdə, yəni real gəliri müəyyən etmək üçün iqtisadi subyektin malik olduğu uçot sənədlərində mövcud olan iqtisadi göstəricilər kifayət etmədiyi halda şərti rentabellik amilindən istifadə olunur [5].

Vergi qanunvericiliyində mənfəətin (gəlirin) şərti üsulla hesablanması iki halı nəzərdə tutulmuşdur. Birinci hal xarici hüquqi şəxslərin daimi nümayəndəliyinin yerləşdiyi ölkədə əldə etdiyi mənfəətinin (gəlirinin), ikinci hal isə xarici hüquqi şəxs olmayan digər vergi ödəyicilərinin mənfəətinin (gəlirinin) şərti rentabellik norması əsasında hesablanması ilə bağlıdır.

Qaydalara əsasən xarici hüquqi şəxsin daimi nümayəndəliyinin mənfəətini (gəlirini) birbaşa müəyyən etmək mümkün olmadığı halda, müəyyən olunmuş üç meyarın birindən (satışdan gəlir, fəaliyyətlə əlaqədar olan xərc, işçilərin sayı) istifadə olunur. İstifadə olunan meyar vergi orqanı ilə razılaşdırılmaqla vergi ödəyicisi tərəfindən seçilir.

Qaydalara əsasən xarici hüquqi şəxs olmayan digər vergi ödəyiciləri tərəfindən gəlirin və yaxud xərclərin uçotu aparılmadıqda onların mənfəətini (gəlirini) birbaşa müəyyən etmək mümkün olmur

və ona görə də vergi orqanları tərəfindən yuxarıda göstərilən gəlir (xərclərin uçotu aparılmadıqda) və ya xərc (gəlirin uçotu aparılmadıqda) meyarından istifadə oluna bilər.

Bəyan edilməyən rentabelliyyə kölgə iqtisadiyyatının kəmiyyətinə təsiri modeli

İndiyə qədər kölgə iqtisadiyyatının kəmiyyətinin qiymətləndirilməsinə çoxsaylı riyazi, ekonometrik, oyun, evrestik modellər həsr edilib. Lakin bu modellərin heç birində rentabellik faktoru istifadə edilməyib. Tərəfimizdən kölgə iqtisadiyyatının kəmiyyətinin vergidən yayınmanın aşkar olunması ilə qiymətləndirilməsində rentabellik faktorundan istifadə edilməsi ilə aparılmış çoxsaylı araşdırmalar onun kifayət qədər səmərəli olduğunu göstərmişdir.

Bundan sonra biz kölgə iqtisadiyyatı dedikdə iqtisadi fəaliyyətin və onun yaratdığı dəyərin ÜDM-də əksini tapmayan və bəyan olunmayan rentabelliyyə uyğun hissəsini başa düşəcəyik. Məlumdur ki, rentabellik məqsəddən asılı olaraq müxtəlif cür hesablanma bilər (gəlirə, mənfəətə, dövriyyəyə və s). Bu araşdırmada biz fərz edirik ki, rentabellik dövriyyəyə görə müəyyən olunur. Yəni:

$$\text{rentabellik} = \frac{\text{dövriyyə}}{\text{aktivlərin miqdarı}} 100\%.$$

Fərz edək ki, vergi ödəyicisi real rentabellik (r) – in r_0 hissəsini bəyan edir, $(r - r_0)$ hissəsini isə kölgədə saxlayır (və ya gizlədir).

Dövriyyəni Z , aktivlərin həcmi A ilə işarə etsək, onda

$$r_0 + (r - r_0) = \frac{Z}{A}$$

və ya nisbi kəmiyyətlərə keçsək,

$$\frac{1}{Z}[r_0 + (r - r_0)] = \frac{1}{A}$$

yaza bilərik. Burada $\frac{1}{Z} = y_0$ işarə etsək,

$$y_0[r_0 + (r - r_0)] = \frac{1}{A}$$

alırıq.

Aydındır ki bu halda $r_0 y_0$ bəyan olunmuş nisbi dövriyyə, $y_0(r - r_0)$ isə kölgədə qalan nisbi dövriyyə olar. Riyazi modelin qurulması məqsədilə vergi ödəyicisi olan fiziki və ya hüquqi şəxsin faydalılıq funksiyasını U , vahidin hissəsi ilə ifadə olunmuş vergi dərəcəsini u , vahidin hissəsi ilə ifadə olunmuş cəriməni c , hesablanan faizi f , faiz hesablanan günlərin sayını n , vergidən yayınma faktının vergi yoxlaması nəticəsində aşkar olunma ehtimalını p ilə işarə edək.

Sadəlik üçün fərz edək ki, iqtisadi subyekt sadələşmiş verginin ödəyicisidir, yəni çəkdiyi xərclər çıxılmadan dövriyyəsi u dərəcəsi ilə vergi ödəyir. Bu halda iqtisadi subyektin real dövriyyəsi $r_0 y_0 + (r - r_0) y_0$, bəyan etdiyi dövriyyəsi isə $r_0 y_0$ olar. Bəyan edilməyən gəlir

$$r_0 y_0 + (r - r_0) y_0 - r_0 y_0 \geq 0$$

və ya

$$(r - r_0) y_0 \geq 0$$

və ödənilməyən vergi $u(r - r_0) y_0$ qədər olar. Əgər iqtisadi subyektin bəyan etmədiyi $(r - r_0) y_0$ dövriyyəsi vergi orqanı tərəfindən aşkar olunmazsa (ao) onun ödədiyi vergi $u r_0 y_0$, gəliri isə

$$G^{ao} = r_0 y_0 + (r - r_0) y_0 - u r_0 y_0 = r y_0 - u r_0 y_0 = y_0(r - u r_0) \quad (1)$$

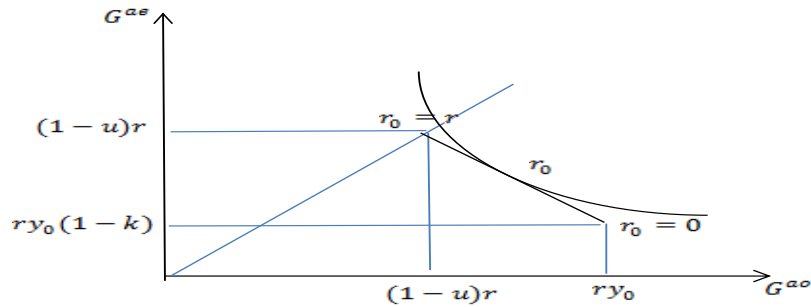
olar.

İqtisadi subyektin kölgədə saxladığı dövriyyə vergi orqanı tərəfindən aşkar olunduğu halda

$$G^{ae} = (1 - u)r_0 y_0 + (1 - u)(r - r_0) y_0 - cu(r - r_0) y_0 - fn(r - r_0) y_0 \quad (2)$$

olar.

Aydındır ki, $0 \leq r_0 \leq r$; $r_0 = 0$, $r_0 = r$ isə kritik hallardır. Vergi ödəyicisinin seçimindən asılı olaraq onun faydalılığı $0 \leq r_0 \leq r$; $r_0 = r$ və $r_0 = 0$ şərtləri üçün qrafik 1 ilə ifadə olunur:

Qrafik 1. Vergi ödəyicisinin müxtəlif şərtlərə uyğun faydalılığı

Bütün bu halları şərh edək:

1. $r_0 = 0$ olduqda iqtisadi subyektin dövriyyəsi $ry = ry_0$ olur və bu ry dövriyyəsi tam gizlədilir. Əgər bu kölgədə qalan dövriyyə p ehtimalı ilə aşkar edilərsə, iqtisadi subyektin gəliri

$$(1-u)ry - cury - fnry = (1-u-cu-fn)ry$$

qədərdir. Əgər dövriyyə $(1-p)$ ehtimalı ilə aşkar olunmursa, onda iqtisadi subyektin gəliri $ry - \vartheta$ bərabərdir.

2. $r_0 = r$ münasibəti iqtisadi subyektin dövriyyəsinə ry tam bəyan etdiyi halı ifadə edir. Belə olduqda, iqtisadi subyektin fəaliyyəti tam leqaldır və onun gəliri isə $(1-u)ry$ -ə bərabərdir.

3. $r_0 \in (0, r)$ münasibəti iqtisadi subyektin gəlirinin $r_0 y_0$ hissəsini bəyan etdiyi və $(r-r_0)y_0$ hissəsini isə yayındırdığı hala uyğundur. Bu halda iqtisadi subyektin gəliri

3.1. p ehtimalla aşkar edildikdə

$$\begin{aligned} G^{ae} &= (1-u)r_0 y_0 + (1-u)(r-r_0)y_0 - cu(r-r_0)y_0 - fn(r-r_0)y_0 \\ &= y_0 [(1-u)r - (r-r_0)(cu+fn)] \end{aligned}$$

3.2. $(1-p)$ ehtimalı ilə aşkar edilmədiyi halda isə

$$(1-u)r_0 y_0 + (r-r_0)y_0$$

qədər olar.

Faktiki olaraq, $G^{ae} = y_0 [(1-u)r - (r-r_0)(cu+fn)]$ iqtisadi subyektin kölgədə qalma xərci olacaq.

Qeyri-müəyyənlik şəraitində vergi ödəyicisinin davranışının Von Neumann-Morgensternin faydalılıq funksiyası aksiomlarını ödəndiyi fərziyyəsinə əsaslanan vergidən yayınmanın standart Allingham M., Sandmo A modelinin [2] bəyan olunmuş r_0 rentabelliğini nəzərə almaqla modifikasiyasını aşağıdakı kimi qura bilərik:

$$\max_{[y_0]} E[U(r, y_0)] = (1-p)U(G^{ao}) + pU(G^{ae}) \quad (3)$$

və ya

$$\begin{aligned} U(r, y_0) &= (1-p)[(1-u)r_0 y_0 + (r-r_0)y_0] + p[(1-u)r_0 y_0 + \\ &+ (1-u)(r-r_0)y_0 - cu(r-r_0)y_0 - fn(r-r_0)y_0] \end{aligned}$$

alırıq. Buradan sadələşdirmə apararaq

$$\begin{aligned} U(r, y_0) &= \{(1-p)[(1-u)r_0 + r - r_0] + p[(1-u)r_0 + \\ &+ (1-u-cu-fn)(r-r_0)]\} y_0 \end{aligned} \quad (4)$$

yazmaq olar. Buradan isə ekstremum üçün zəruri şərtdən istifadə edərək,

$$\frac{\partial U}{\partial y_0} = (1-p)[(1-u)r_0 + r - r_0] + p[(1-u)r_0 + (1-u-cu-fn)(r-r_0)] = 0$$

alırıq. Buradan

$$\begin{aligned} (1-p)r - (1-p)ur_0 + p(1-u)r_0 + p(1-u-cu-fn)r - \\ - p(1-u-cu-fn)r_0 = 0 \end{aligned}$$

tənliyini r -ə nəzərən həll edib

$$r = \frac{u-kp}{1-kp} r_0 \quad (5)$$

ifadəsini alarıq, belə ki, burada $k = u(1 + c) + fn$.

İlkin informasiya və hesablamaların nəticəsi

İlkin verilənlərin müəyyən edilməsi üçün iqtisadiyyat sənaye, ticarət, xidmət, maliyyə, nəqliyyat, kənd təsərrüfatı, rabitə və yerdə qalanlar kimi 8 aqreqasiya olunmuş sahəyə ayrılmışdır. Bu sahələrdə bizneslə məşğul olan 28.249 sadələşdirilmiş vergi ödəyicinin 2007-2011-ci illərdə təqdim etdiyi bəyannamə üzrə rentabellik göstəricilərindən seçmə küllüyat hazırlanmışdır. Burada sadələşdirilmiş sistem üzrə vergi ödəyicilərinə üstünlük verilməsi onların gəlir və xərcin uçotunu aparmadan dövriyyədən vahid dərəcə ilə vergi ödəmələri ilə bağlıdır. Qaldı ilkin verilənlərin belə köhnə dövrü (2007-2011) əhatə etməsi isə sırf vergi sisteminin xüsusiyyəti ilə bağlıdır. Bu tədqiqatda istifadə olunan bütün ilkin məlumatlar Azərbaycan Respublikası Vergilər Nazirliyinin Atomatlaşdırılmış Vergi İnformasiya Sistemindən (AVİS) real bəyannamələr əsasında müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir. Seçmə küllüyatda eyni zamanda sahələr üzrə bəyannamə verən və verməyənlər, ili zərərli başa vuranlarda daxil olmaqla ilin sonuna ümumi retabellik, ümumi gəlir və müvafiq vergi ödəyicilərin sayı da daxil edilmişdir [1].

Cədvəl 2

Gəlir vergisi bəyannaməsini təqdim etmiş ödəyicilərin sahələr üzrə 5 il ərzində ümumi xərcə nisbətli rentabellik göstəricilərinin dinamikası (%)

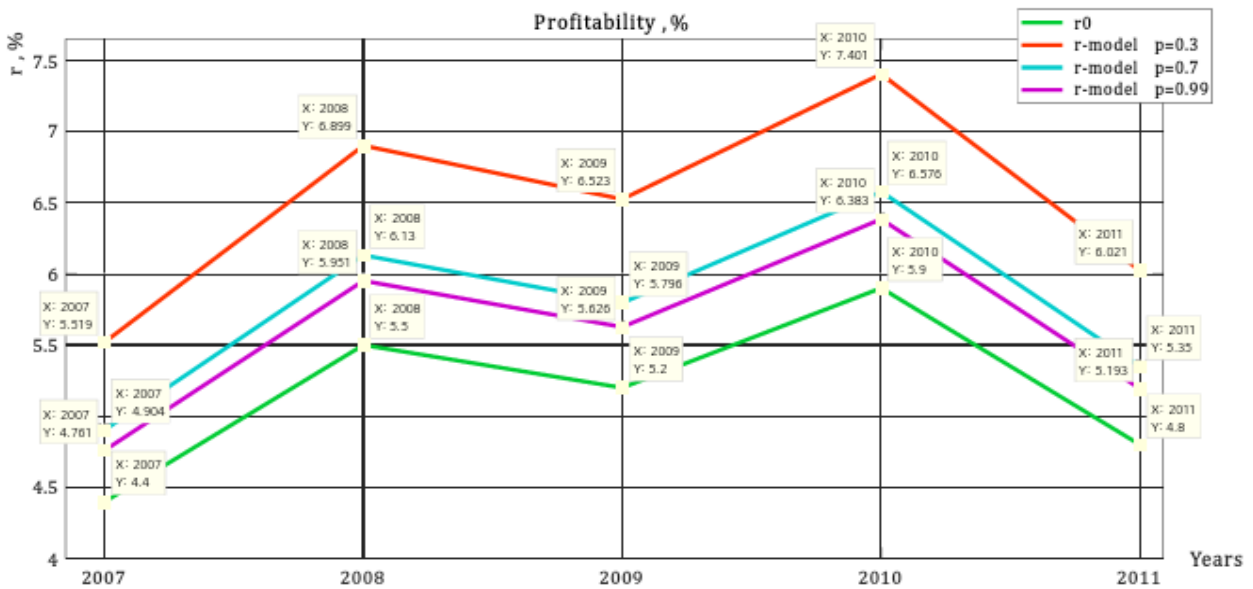
illər sahələr	2007	2008	2009	2010	2011	Ödəyicilərin sayı
Sənaye	2,6	2,1	3,2	3,3	2,4	738
Ticarət	3,2	2,8	3,7	4,5	2,3	11033
Xidmət	14,9	35,9	19,8	22,5	24,1	14074
Maliyyə	112,9	125,0	137,3	131,4	59,1	825
Nəqliyyat	2,0	4,0	4,7	5,9	9,4	274
Tikinti	31,3	26,3	45,1	44,3	11,0	141
Kənd təsərrüfatı	9,6	4,8	6,6	1,4	1,0	256
Digər	116,9	42,9	98,4	262,1	32,9	650
Ümumi	4,4	5,5	5,2	5,9	4,8	27,993
Ümumi gəlir	575,84	822,08	551,08	471,89	490,24	2,911.1

Cədvəl 2-də verilmiş illərdə vergi qanunvericiliyində qüvvədə olan hüquqi normalara uyğun olaraq, kölgədə saxlanan dövriyyənin aşkar edilmə ehtimalı p –nin müxtəlif qiymətlərində hesablanmış real rentabellik r – in illər üzrə qiymətləri (Cədvəl 3), onun bəyan olunmuş r_0 rentabelliyyənin qiymətləri ilə müqayisəli qrafiklər, uyğun olaraq, şəkl. 5-də verilmilmişdir.

Cədvəl 3

Rentabelliyyənin real və model vasitəsi ilə hesablanmış qiymətləri, model qiymətlərinin real qiymətlərdən fərqi (%)

illər	$r_0, \%$	$p = 0.3$		$p = 0.7$		$p = 0.99$	
		$r, \%$	$? = r - r_0, \%$	$r, \%$	$? = r - r_0, \%$	$r, \%$	$? = r - r_0, \%$
2007	4.4	5.52	1.12	5.52	1.12	5.52	1.12
2008	5.5	6.90	1.40	6.90	1.40	6.90	1.40
2009	5.2	6.52	1.32	6.52	1.32	6.52	1.32
2010	5.9	7.40	1.50	7.40	1.50	7.40	1.50
2011	4.8	6.02	1.22	6.02	1.22	6.02	1.22

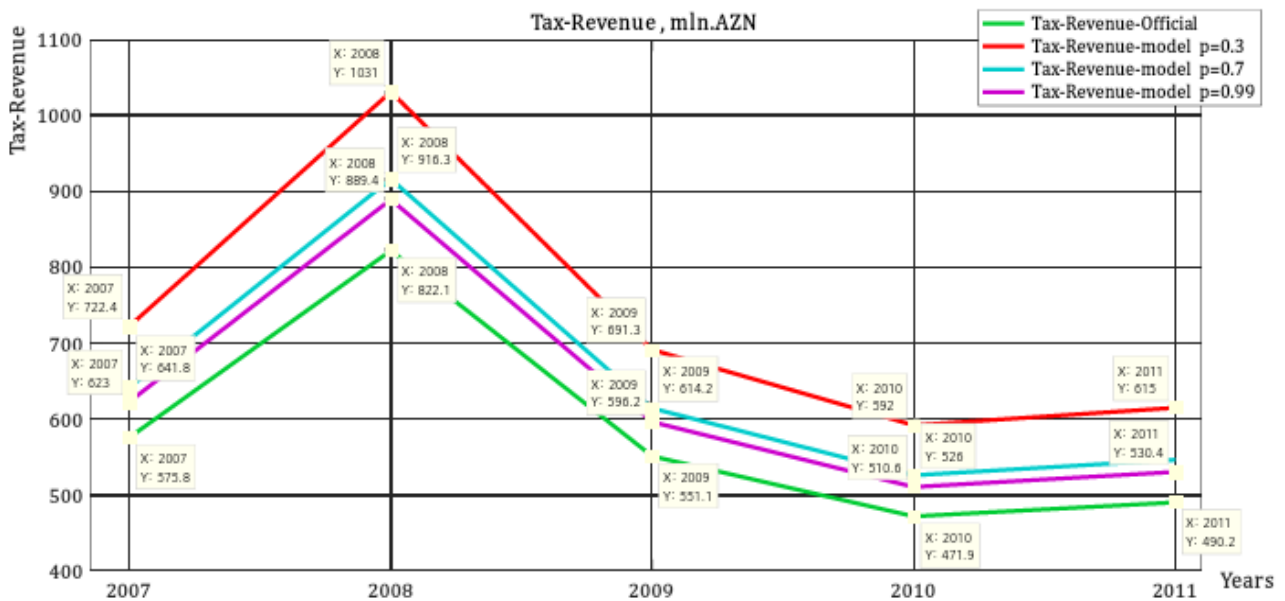

Şəkil 1. Rentabelliyn rəsmi və model vasitəsi ilə hesablanmış qiymətləri

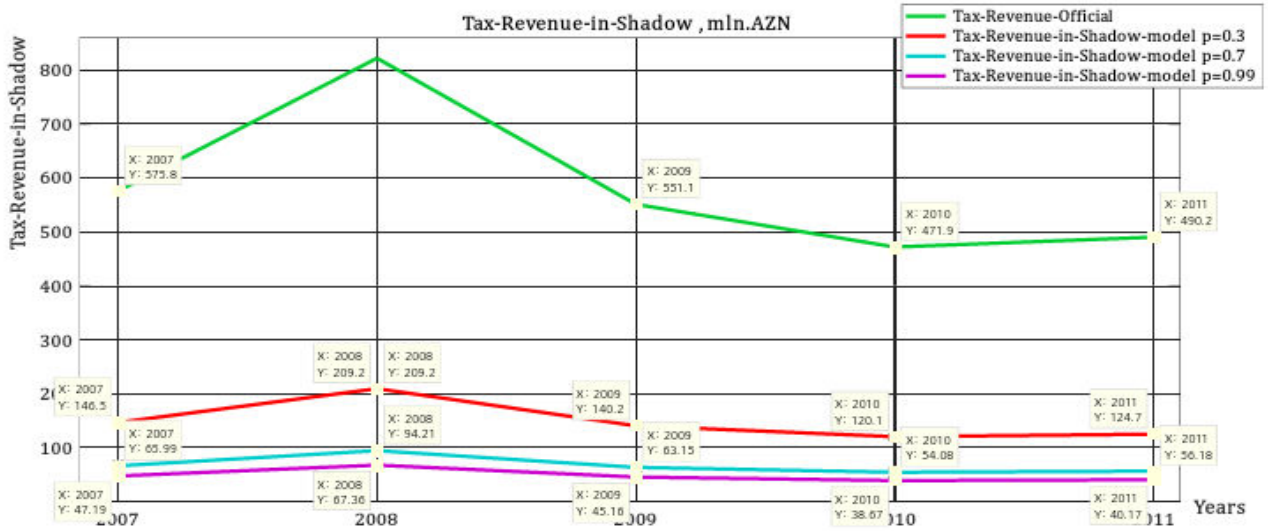
Cədvəl 4

Vergi gəlirlərinin rəsmi (T_R), rentabelliyn model qiymətləri (T_M) vasitəsi ilə hesablanmış kölgədə qalan gəlirin qiymətləri ($T_K = T_M - T_R$) (mln.AZN)

illər	T_R	$p = 0.3$		$p = 0.7$		$p = 0.99$	
		T_M	T_K	T_M	T_K	T_M	T_K
2007	575.84	722.35	146.51	641.83	65.99	623.03	47.19
2008	822.08	1031.24	209.16	916.29	94.21	889.44	67.36
2009	551.08	691.29	140.21	614.23	63.15	596.24	45.16
2010	471.89	591.95	120.06	525.97	54.08	510.56	38.67
2011	490.24	614.97	124.73	546.42	56.18	530.41	40.17

Şəkil 2. Vergi gəlirlərinin rəsmi (T_R) və rentabelliyn model qiymətləri (T_M) vasitəsi ilə hesablanmış qiymətləri (mln.AZN, 1\$ = 1.7 AZN)

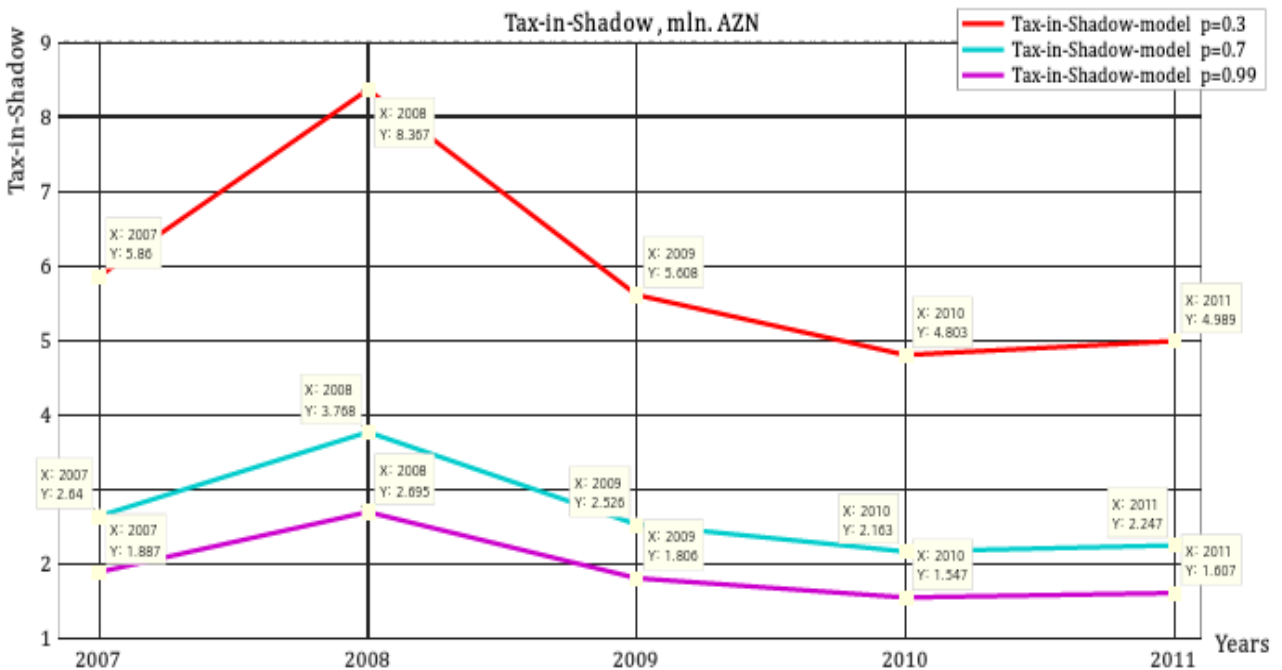

Şəkil 3. Vergi gəlirlərinin rəsmi (T_R) və kölgədə qalan gəlirin (T_K) rentabelliyyə model qiymətləri vasitəsi ilə hesablanmış qiymətləri

Cədvəl 5

Kölgədə qalan vergi (V_K , mln.AZN, 1\$ = 1.7 AZN) və kölgədə qalmağa meyllilik (α_K , %)

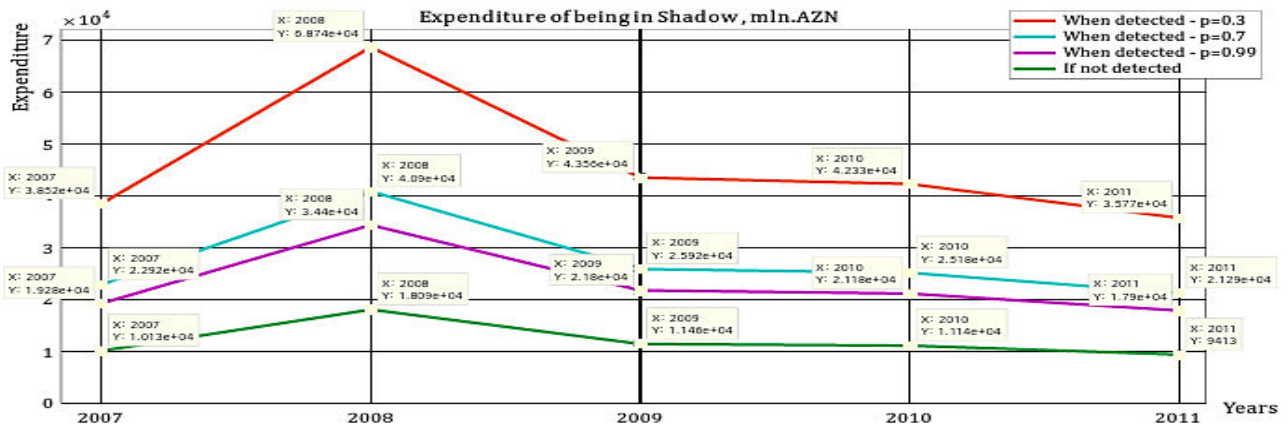
illər	$p = 0.3$		$p = 0.7$		$p = 0.99$	
	V_K	α_K	V_K	α_K	V_K	α_K
2007	5.86	20.28	2.64	10.28	1.89	7.57
2008	8.37	20.28	3.77	10.28	2.69	7.57
2009	5.61	20.28	2.53	10.28	1.81	7.57
2010	4.80	20.28	2.16	10.28	1.55	7.57
2011	4.99	20.28	2.25	10.28	1.61	7.57

Şəkil 4. Kölgədə qalan verginin (V_K) rentabelliyyə model qiymətləri vasitəsi ilə hesablanmış qiymətləri

İqtisadi subyektin aşkar olunduqda (G_+^{ae} , mln. AZN, 1\$ = 1.7 AZN) və aşkar olunmadıqda kölgədə qalma xərci (G_-^{ae} , mln. AZN)

illər	G_-^{ae}	G_+^{ae}		
		$p = 0.3$	$p = 0.7$	$p = 0.99$
2007	10134.78	38518.80	22918.92	19276.36
2008	18085.76	68737.70	40899.35	34399.12
2009	11462.46	43564.85	25921.35	21801.61
2010	11136.60	42326.37	25184.45	21181.82
2011	9412.61	35774.06	21285.78	17902.78

Şəx. 5. İqtisadi subyektin aşkar olunduqda (G_+^{ae} , mln. AZN, 1\$ = 1.7 AZN) və aşkar olunmadıqda

Tədqiqat göstərir ki, təklif olunan yanaşma kölgə iqtisadiyyatının yaranma prosesini dəqiq ifadə edir və onun kəmiyyətini qiymətləndirmək üçün kifayət qədər səmərəlidir. Təklif olunan rizi model əsasında konkret hesablamaların aparılması üçün MATLAB mühitində yaradılmış proqram təminatı vasitəsilə aparılmış model hesablama və çoxsaylı simulyasiyalara əsasən aşağıdakıları qeyd etmək olar:

- ✓ ilkin verilənlərin küllüyatı reprezentativdir və ona görə alınmış nəticələri bütün vergi ödəyicilərinə və bütövlükdə iqtisadiyyata aid etmək olar;
- ✓ aşkar olunma ehtimalından asılı olmayaraq hesablama nəticəsində aşkar olunmuş rentabellik ilə bəyan olunmuş rentabellik arasındakı fərq dəyişmir (Cədvəl 3, şəx. 1);
- ✓ vergi gəlirlərinin bəyan olunan rentabellik və hesablama retabelliyyə uyğun hesablanmış kölgədə qalan gəlirin qiyməti aşkar olunma ehtimalının artmasından asılı olaraq azalır (Cədvəl 4, şəx. 2, 3);
- ✓ vergi orqanları tərəfindən vergi nəzarəti tədbirləri nəticəsində vergidən yayınmanın aşkar olunma ehtimalı yüksək olduqca kölgəyə meyillilik aşağı düşür (Cədvəl 5, şəx. 4);
- ✓ vergidən yayınmanın aşkar olunma ehtimalı azaldıqca kölgədə qalan verginin kəmiyyəti artır (Cədvəl 5, şəx. 4);
- ✓ vergidən yayınmanın aşkar olunma ehtimalı artdıqca iqtisadi subyektin kölgədə qalma xərci artır (Cədvəl 6, şəx. 5);
- ✓ vergidən yayınmanın aşkar olunma ehtimalına əsasən faydalılıq funksiyası əyrisinin gərgiliyi ilə tətbiq olunacaq əlavə cərimələrin büdcənin gəlirliyinə təsiri faydalılıq funksiyasının sabitliyi şərtində qiymətləndirilir;
- ✓ faydalılıq funksiyasının artıb-azalma şərti daxilində rentabelliğin bəyan edilməsi və ya yayındırılması şərtləri də müəyyən olunur.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsi // Bakı: Hüquq Yayın Evi, 2018, 404 s.
2. Allingham M., Sandmo A. Income Tax Evasion: A Theoretical Analysis // Journal of Public Economics, 1972, No 1, pp.323-338
3. Musayev A.F., Musayeva A.A. A Study of the Impact of Underground Economy on Integral Tax Burden in the Proportional Growth Model under Uncertainty // Advances in Fuzzy Systems, v. 2018
4. Шеремет А.Д., Суйц В.П. Аудит: Учебник, 5-е изд., перераб. и доп. М.: ИНФРА-М, 2006, 448 с.
5. Проблемы налоговой системы России: теория, опыт, реформа. М.: Научные труды ИЭПП № 19, 2000, 1107 с.
6. Лиференко Г.Н. Финансовый анализ предприятия: Учебное пособие. М.: Экзамен, 2005, 160 с.
7. Майбуров И.А., Соколовская А.М. Теория налогообложения. Продвинутый курс: учебник для магистрантов, обучающихся по специальностям «Финансы и кредит», «Бухгалтерский учет, анализ и аудит». М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2017, 591 с.

A.F.Musayev

Doctor of Economics, Professor
Corresponding member of ANAS

S.R. Resulova-Suleymanova

Candidate for PhD

Assessment of the value of the shadow economy based on the profitability of economic activity

Abstract

The article considers the development of an integrated model of the tax base based on the author's coefficient of use of production capabilities and factors of the shadow economy. On this basis, the methodology of assessment of real commodity turnover, loss of budget revenues and negative impact of the shadow economy on the economic growth, formed as a result of the declaration of economic entities of a certain part of the real. According to this method, the detection and prevention of shadow economy allows to increase the efficiency of management.

Keywords: shadow economy, profitability, tax burden, financial sanctions, modeling.

A.Ф.Мусаев

доктор экономических наук, профессор
член-корреспондент НАНА

С.Р.Ресулова-Сулейманова

Докторант Ленкоранского Государственного Университета

Оценка стоимости теневой экономики на основе рентабельности экономической деятельности

Резюме

В статье рассматривается разработка интегрированной модели налогового бремени на основе авторского коэффициента использования производственных мощностей и факторов теневой экономики, а также модели количественной оценки теневой экономики на основе показателя рентабельности на основе функции полезности фон Неймана-Моргенштерна. На этой основе предлагается методика оценки реального товарооборота, потери доходов бюджета и негативного влияния теневой экономики на экономический рост, образовавшейся в результате недекларирования хозяйствующими субъектами определенной части реальной рентабельности. Согласно этой методике выявление и предотвращение теневой экономики позволяет повысить эффективность управления.

Ключевые слова: теневая экономика, полезность, рентабельность, налоговая нагрузка, финансовые санкции, моделирование.

Daxil olub: 23.09.2021